

ИКОНОМИЧЕСКАТА И ПРОДОВОЛСТВЕНАТА СИГУРНОСТ КАТО ИЗМЕРЕНИЯ НА СВОБОДАТА ОТ НЕДОСТИГ

ECONOMIC AND FOOD SECURITY AS DIMENSIONS OF FREEDOM FROM WANT

Гл. ас. д-р Дафинка Сидова,
Нов български университет, София, България
dsidova@nbu.bg; dafi.sidova@gmail.com

Abstract: *This paper explores the essence of freedom from want as one of the pillars of the Human Security Concept. Its main dimensions are economic security and food security, which are analysed from the point of view of their specificity and characteristic features and their correlation with freedom from want.*

Keywords: ECONOMIC SECURITY, FOOD SECURITY, FREEDOM FROM WANT, HUMAN SECURITY CONCEPT.

1. Увод

Известната реч на президента на Съединените американски щати (САЩ) Франклин Рузвелт, произнесена от него през 1941 г. пред Конгреса на САЩ и наименувана „Реч на четирите свободи“, се фокусира върху:

- Свободата на словото и изразяването;
- Свободата на вярата - правото на всеки човек да се покланя на Бог по свой начин;
- Свободата от недостиг – икономическия капацитет, който би осигурил на представителите на всяка нация здравословен, мирен живот;
- Свободата от страх – намаляване на въоръженията в световен мащаб до такава степен и по такъв начин, че нито една нация да не може да извърши акт на физическа агресия, срещу който и да е свой съсед. [1]

Концепцията за човешката сигурност се създава и развива от Организацията на обединените нации (ООН). Човешката сигурност се отнася до качеството на живот на хората в едно общество или политическо устройство. Всичко, което влошава качеството им на живот – демографски натиск, намален достъп до запаси или ресурси и т.н. – е заплаха за сигурността. Обратно, всичко, което може да подобри качеството им на живот – икономически растеж, подобрен достъп до ресурси, социално и политическо овластяване и т.н. – е индикатор за подобряване на човешката сигурност. [2]

Първоначално, ООН акцентира върху два компонента (стълба) на човешката сигурност: „свобода от страх“ и „свобода от недостиг“, както и върху седем главни категории/измерения: икономическа сигурност, продоволствена сигурност, здравна сигурност, екологична сигурност, лична сигурност, общностна сигурност и политическа сигурност. Последващи дебати през 90-те години на миналия век добавят свободата „да се живее достойно“.

В настоящия доклад обект на изследване са икономическата сигурност и продоволствената сигурност като измерения на свободата от недостиг. Предмет на изследване са техни специфични черти, които са тясно свързани с Концепцията за човешката сигурност.

Приложената методика включва: исторически и дълбинен подход; теоретичен анализ.

2. Същност на свободата от недостиг

В естеството на свободата от недостиг е постигането на задоволителен жизнен стандарт. По-конкретно, свободата от недостиг е гаранцията, че всяка нация разполага с нужните икономически и социални ресурси, за да подсили здравословен живот в мирно време. Свобода от недостиг е създаването на условия, позволяващи защитата на основните

потребности на хората, качеството на живота им, поминъка и подобряване на благосъстоянието им. [3] По-общо казано, възможността хората да се наслаждават на приличен стандарт на живот. Наличието на такъв стандарт се цели да бъде постигнат чрез премахване на бедността, особено в „хронично“ бедните региони на света. Както Адам Смит твърди: „*нищо едно общество не може да процъфтява и да бъде щастливо, ако преобладаващата част от неговите членове са бедни и мизерстват*“ [4] Борбата с бедността има за цел да бъдат преодолени не само икономическите „недъзи“ на човешкия живот, но и социалните такива – напр. липса на достъп до здравни и образователни услуги, недостиг на чиста питейна вода, жилищни дефицити (бездомност), липса на производствени ресурси (земя, животни и др.).

Според разбиранията на конструктивизма по отношение на свободата от недостиг, респективно на измеренията икономическа сигурност и продоволствена сигурност, се установява, че те могат да бъдат гарантирани чрез социална справедливост, чрез фокусиране върху общото икономическо благополучие, а не само върху личното облагодетелстване.

Стандартът на живот, който по адекватен начин да спомага за здравето и благополучието на човека, е залегнал като основно човешко право във Всеобщата декларация за правата на човека на ООН. Изисква се изкореняване на бедността, икономическо развитие, намаляване на неравенството и подобряване на жилищното настаняване, образованието и здравеопазването [5]. Естествено, идеята за свобода от недостиг има и немалко критици, поради опасността да се залитне към непрестанен стремеж към консуматорство и нестихващо недоволство, особено в развитите общества. [6]

Доктрината за свобода от недостиг е трайно залегнала в политическите и нормативни документи на Япония. За първи път, през 1995 г., пред Генералната асамблея на ООН, японският министър-председател Томиичи Мураяма изтъква като водещ приоритет за Япония гарантирането на човешката сигурност, давайки място на двете свободи – свобода от страх и свобода от недостиг. Три години по-късно, в резултат на азиатската финансова криза, новоизбраният министър-председател Кейдзо Обучи насочва фокуса основно към втория стълб на Концепцията за човешката сигурност – свободата от недостиг. Целта е всички възможни усилия и ресурси да бъдат насочени към икономическо развитие и снабдяване на основните човешки потребности. Затова през 1999 г. японското правителство инициира създаването на Доверителен фонд на ООН за човешка сигурност с първоначален географски фокус върху Югоизточна Азия и Африка. [7] Други важни инициативи с насоченост към свободата от недостиг, в които Япония има ключов принос за създаване на Азиатско-тихоокеанско икономическо сътрудничество и Комисията за човешка сигурност към ООН.

Японското правителство възприема свободата от недостиг като също толкова критично важна, както и свободата от страх. То отбелязва, че е необходимо възприятието за човешката сигурност, в рамките единствено и само на защитата на човешкия живот от конфликтни ситуации, да се разгърне и към свободата от недостиг, чиито цели са също така насочени към подсигуряване на оцеляването и достойнството на човешките същества. Програмата за човешка сигурност на Япония прилага по-класически подход за подпомагане на развитието като се фокусира върху здравеопазването, образователната система и икономическата сигурност. Ключово предимство на японската концептуализация на човешката сигурност е нейният холистичен характер, който прави устойчив процеса, предназначен да създаде човешка сигурност на микрониво. Разбирането е, че развитието и овластяването все повече трябва да се инициират на най-ниско ниво, което изисква средносрочни и дългосрочни стратегии и цели. [8]

В годината, в която се предлага Международният пакт за граждански и политически права, се внася за одобрение от страните-членки на ООН и Международният пакт за икономически, социални и културни права. Към първата половина на 2023 г. 171 държави са подписали и ратифицирали Пакта. В част II на Пакта се посочват по ясен и категоричен начин задълженията на държавите, като някои от тях са свързани с недискриминация, равенство между половете, условия за суспендиране на права. Като примери за права, които се трябва да гарантират, са: правото на справедливи и благоприятни условия на труд (чл. 7); правото на социална сигурност (чл. 9); правото на задоволително жизнено равнище, включващо достатъчно храна, облекло и жилище, както и на непрекъснато подобряване условията на живот (чл. 11, т. 1) и др. През 2008 г., 42 години след създаването на Международния пакт за икономически, социални и културни права, се предлага факултативен протокол към Пакта. Факултативният протокол влиза в сила от 2013 г., като освен, че изяснява основни функции и компетенции на Комитета за икономически, социални и културни права, въвежда процедури и мерки за контрол над спазването на Пакта – процедура за допустимост на жалби (индивидуални и колективни), процедури по разследване и др. [9]

Традиционното схващане на доктрината за свободата от недоимък се занимава със заплахи от социално-икономически характер, в сравнение с доктрината за свободата от страх, въпреки че двете доктрини са структурно свързани помежду си. Не може да се отрече обаче, че социално-икономическите несигурности пораждат и заплахи за свободата от страх и за свободата за достоен живот. За да се илюстрира, може да се посочи твърдението на проф. Йончев, че личната сигурност не се накърнява само и единствено при наличие на пряко насилие. Тя може да бъде накърнена и от съществуващи социални и/или икономически несигурности, свързани с влошен жизнен стандарт, с живот в лишения, в бедност, в недоимък, с невъзможност за посрещане на екзистенциални потребности. [10]

3. Икономическата сигурност като измерение на свободата от недостиг

В схващанията на Концепцията за човешката сигурност икономическата сигурност е обезпечена, когато хората са подсигурени с базов доход, независимо дали източникът му е от положен платен труд/услуги (вкл. самонаети лица), или от вид социални помощи. [11]

За човешка икономическа сигурност се приема и когато на хората е гарантиран достъп до заетост и до ресурсите, необходими за съществуването им, когато се предприемат адекватни мерки за намаляване на несправедливото разпределение и изкуствено създадения недостиг, когато се предприемат ефективни действия за подобряване на

материалното качество на живот в рамките на общността от хора. [12] Както проф. Лидия Велкова и проф. Стефан Мичев наблягат, че: „*определена степен на икономическа сигурност на отделната личност може да бъде постигната посредством гарантиране (неприкосновеност) на „социален минимум“ или на „жизнен минимум“ на всеки гражданин“* [13].

Икономическата сигурност е и способността на отделния човек, домакинствата или общностите да покриват своите основни нужди устойчиво и достойно. Това може да варира в зависимост от физическите нужди на всеки човек, заобикалящата го среда и преобладаващите културни стандарти. Икономическата сигурност се разбира и като способността на хората да се справят с неблагоприятни събития, свързани с материалните аспекти на качеството им на живот, като дори и да се сблъскат с подобни, да разполагат с нужните ресурси за възстановяване от негативните последици.

Идеолозите от Копенхагенската школа извеждат пет основни нужди на човешкия живот, в контекста на човешката икономическа сигурност: храна, вода, облекло, подслон, образование, както те се обвързват с разходите, необходими за тяхното обезпечаване.

Социалната перспектива на човешката икономическа сигурност се отнася до програмите за действие, предназначени да популяризират благосъстоянието на населението чрез мерки за подпомагане, гарантиращи достъп до достатъчно средства за храна и подслон и насърчаващи здравето и благосъстоянието на населението, като цяло, и на потенциално уязвими групи, в частност: деца, възрастни хора, болни и безработни.

Икономическата стабилност и определена степен на предсказуемост позволяват на хората да планират и инвестират в бъдещето си и това на децата си. Насърчават се иновациите, укрепват се социалните връзки и се изгражда доверие в другите членове на обществото и в институциите. „*Икономическата безопасност на човек зависи от процесите на неговата културна адаптивност към новостта.*“ [14]

Безпокойството и притесненията за бъдещото благополучие имат отрицателни последици върху здравето, вариращи от проблеми с психичното здраве до сърдечни заболявания и повишен риск от затлъстяване, включително сред децата. [15] Икономическите несигурности като повишаваща се бедност, нарастваща/флукутираща безработица (особено младежката), намалена съвкупна производителност, обезценяване стойността на парите; високи инфлационни равнища; и др. са движещи сили, причиняващи политически и социални несигурности, като създават условия за насилие и размирици. Негативните последици не са само за свободата от недостиг, но и за свободата от страх и свободата за достоен живот.

Джордж Неф извежда няколко вида кризи, породени от икономически и от социални несигурности, влияещи върху човешката икономическа сигурност:

- криза на постоянната и разрастващата се бедност;
- финансова криза;
- дългова криза;
- демографска криза;
- миграционна криза;
- урбанизационна криза. [16]

Гарантирането на човешката икономическа сигурност е свързано и с безопасността на труда, което включва безопасни условия на труд, при които „*трудовият процес се осъществява така, че да опазва физическия и психичен интегритет на човека от външното въздействие върху него.*“ [17]

Влошеното състояние на икономическата сигурност на отделните хора има потенциала да ескалира не само като

заплаха за личната икономическа сигурност, но и за общността икономическа сигурност, а оттам и за националната икономическа сигурност. В подобна кризисна икономическа ситуация, много хора са склонни да се откажат от основни свои права и свободи за сметка на повече сигурност. [18] А в условията на недемократичен режим на управление, подобна „замяна“ е пагубна за свободата от страх, свободата от недостиг и свободата за достоен живот, както и за човешката сигурност, като цяло.

4. Продоволствената сигурност като измерение на свободата от недостиг

Продоволствената сигурност, като измерение на Концепцията за човешката сигурност, а оттам и на свободата от недостиг, е зависима по естествен начин от икономическата сигурност. Същността на понятието „продоволствена сигурност“ (“food security”) е обект на анализи и дискусии в политическите и научни среди още от средата на 70-те години на XX в. През 1996 г. на световна среща на върха, под егидата на Организацията за прехрана и земеделие (ФАО), се формулира следната дефиниция: „Продоволствена сигурност съществува, когато всички хора по всяко време имат физически и икономически достъп до безопасна и питателна храна, в достатъчно количество, която отговаря на техните хранителни нужди и хранителни предпочитания, за да водят активен и здравословен живот.“ [19]

Правото на храна, и по-точно правото на адекватна прехрана [20], се признава на международно ниво с Всеобщата декларация за правата на човека на ООН (чл. 25) и последвалия я Международен пакт за икономически, социални и културни права (чл. 11), като и от други международни документи. В същността си, то е съставен компонент на правото на задоволително жизнено равнище и е от критично значение за поддържане на здравето и благосъстоянието на човека, семейството му, социалната му група и обществото, на чието член е той.

Под понятието „адекватна прехрана“ следва да се разбира наличието на храна, като количество и качество, достатъчна за задоволяване на хранителните нужди на всеки човек, в норми и граници, които да обезпечат физиологичното му и здравословно благосъстояние.

Правото на адекватна прехрана е компонент на свободата от недостиг. То притежава както ясно изразен практически характер, така и поставя морални и законови задължения.

На фона на високите нива на глад и хронично недохранване (най-вече при деца, като недохранването е в топ 3 на причинителите на детска смъртност), увреждането на околната среда и множеството природни катаклизми усложняват сериозно гарантирането на продоволствената сигурност. Несъмнено, продоволствената сигурност е в правопрпорционална зависимост и с екологичната сигурност, а не само с икономическата. Замяряването на водите, почвите и въздуха, безразборното изсичане на гори, свръхиндустриализацията, слабото или никакво приложение на „зелени“ земеделски практики са само част от заплахите от екологичен характер, увреждащи и продоволствената сигурност.

Според Джордж Неф има две групи негативни фактори [21], оказващи влияние върху продоволствената сигурност:

- политически и социални (напр. бедност, безработица, несправедлив достъп, конфликти и размирици, дискриминационни политики и др.);
- технологични, екологични и демографски (напр. неправилни селскостопански практики, наводнения, суша, пренаселеност и др.).

За да бъде налична продоволствената сигурност, трябва да са гарантирани следните условия [22]:

- наличност - всеки човек трябва да може да разчита на наличие на достатъчни количества храна с подходящо качество, доставени чрез местно производство или внос (включително хранителна помощ), вкл. да бъдат подсигурени дистрибуционните и логистични хранителни мрежи, независимо от региона или населеното място;

- достъпност - всеки човек трябва да има физически и икономически достъп до основни хранителни продукти. Хората трябва да имат достъп до адекватни ресурси (права) за придобиване на подходящи храни за питателна диета. Правата се дефинират като набор от всички пакети стоки, върху които дадено лице може да установи контрол, като се имат предвид правните, политически, икономически и социални договорености на общността, в която живее (включително традиционни права като достъп до общи ресурси);

- оползотворяване – всеки човек трябва да може спокойно да оползотворява храната чрез подходяща диета, да разполага с чиста вода, подходящи санитарни условия и здравни грижи за достигане на състояние на хранително благополучие, при което всички физиологични нужди са задоволени. Това извежда на преден план значението на нехранителните суровини за продоволствената сигурност;

- стабилност: отделният човек, домакинството и населението, като цяло, трябва да имат достъп до подходяща храна по всяко време. Те не трябва да рискуват да загубят достъп до храна в резултат на внезапни сътресения (напр. икономическа или климатична криза) или циклични събития (напр. сезонна несигурност на храните). Всеки човек трябва да разполага с нужните финансови ресурси, за да се сдобие с храна, независимо дали я купува, отглежда или я получава като част от социални пакети. Следователно, стабилността може да се отнася както за наличността, така и за измеренията на достъпа на продоволствената сигурност.

5. Заключение

В заключение е важно да се подчертае, че икономическата сигурност и продоволствената сигурност са жизненоважни измерения не само на Концепцията за човешката сигурност, но и на нейния втори стълб – свободата от недостиг. От своя страна, свободата от недостиг е в корелация и с Концепцията за човешкото развитие, и с Концепцията за правата на човека, което превръща икономическата сигурност и продоволствената сигурност от приоритетно значение за тях. [23]

6. Препратки

[1] Franklin Delano Roosevelt. *The Four Freedoms* [online]. Speech on 6 January 1941. [viewed 25 April 2023]. Available from:

<https://voicesofdemocracy.umd.edu/fdr-the-four-freedoms-speech-text/>

[2] Thakur, R., 2016. *From National to Human Security: A Paradigm Shift in the Making* [online]. In: *World Affairs: The Journal of International Issues*, vol. 20, no. 1, JSTOR, 30–41 [viewed 01 May 2023]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/48505260>

[3] UNDP, 2022. *New Threats to Human Security in the Anthropocene. Demanding Greater Solidarity* [online]. Special Report, New York, 35 [viewed 01 May 2023]. Available from: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/srhs2022pdf.pdf>

[4] Smith, A., 2000. *The Wealth of Nations (1776)* [online]. Reich, R. B. (ed.). Random House Publishing Group, ISBN 0679641920, 90 [viewed 01 May 2023]. Available from: <https://books.google.bg/books?id=0BshzCSOcx4C&lpg=PP1&dq=wealth%20of%20nations%20no%20society%20can&hl=bg&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

[5] UN Secretary-General, 2005. *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All* [online]. Report of the Secretary-General, Fifty-ninth session, Agenda items 45 and 55, [viewed 01 May 2023]. Available from: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/in-larger-freedom-towards-development-security-and-human-rights-for-all-report-of-the-secretary-general/>

- [6] Повече виж в: Donohue, K. G., 2006. *Freedom from Want: American Liberalism and the Idea of the Consumer* [online]. JHU Press, ISBN 0801883911 [viewed 01 May 2023]. Available from: <https://books.google.bg/books?id=ud7TN4Asro8C&lpg=PA1&dq=freedom%20from%20want&hl=bg&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
- [7] Повече за Фонда виж в: United Nations Trust Fund for Human Security [online]. Available from: <https://www.un.org/humansecurity/>
- [8] Bosold, D., Werthes, S., 2005. *Human Security in Practice: Canadian and Japanese Experiences* [online]. In: IPG I, 95, 98, 100 [viewed 01 May 2023]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/237671115_Human_Security_in_Practice_Canadian_and_Japanese_Experiences
- [9] Виж повече в Йочева, К., 2020. Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека. София: Нов български университет, ISBN 978-619-233-104-7, 259-267
- [10] Йончев, Д., 2008. Равнища на сигурност. София: Нов български университет, ISBN 978-954-535-513-4, 86
- [11] Hanlon, R. J., K. Christie, 2016. *Freedom from Fear, Freedom from Want: An Introduction to Human Security* [online]. University of Toronto Press, ISBN 1442609605, 7 [viewed 05 May 2023]. Available from: <https://books.google.bg/books?id=8PRmDOAAQBAJ&lpg=PA5&dq=freedom%20from%20want&hl=bg&pg=PP1#v=onepage&q=freedom%20from%20want&f=false>
- [12] Buttedahl, P., 1994. *Viewpoint: True Measures of Human Security* [online]. In: IRDC Reports, Canada: International Development Research Centre, Vol. 22 (3), 2 [viewed 05 May 2023]. Available from: <https://idb-nc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/23698/112883.pdf?sequence=2>
- [13] Мичев, Ст., Л. Велкова, 2005. Социално-икономически аспекти на сигурността. В: Рачев, В., и др. Национална и международна сигурност. София: Военно издателство, 219
- [14] Велинов, Ив. П., 2020. Аспекти на споделена сигурност при икономика на културата. В Дойков, Ненко (съст. и науч. ред). Широката сигурност. Сборник с научни доклади от Международна научна конференция, 27 март 2020 г., Т. 2, София: Научно-технически съюз по машиностроене „Индустрия 4.0“, 429
- [15] Jimenez, M. A., M. Roig, 2021. *A New Global Deal Must Promote Economic Security* [online]. In: UN DESA Policy Briefs on economic insecurity. Global Dialogue for Social Development Branch, Division for Inclusive Social Development, 1 [viewed 05 May 2023]. Available from: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/PB_90.pdf
- [16] Nef, J., 1999. *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment* [online]. Canada: International Development Research Centre, ISBN 0889368791, 45-71 [viewed 5 May 2023]. Available from: <https://books.google.bg/books?id=nxi0h0qcS8sC&lpg=PR2&hl=bg&pg=PA25#v=onepage&q=human%20security&f=false>
- [17] Арабаджийски, П., 2017. Контрол на трудовите ресурси, обществените поръчки и финансите на малките и средните предприятия, осъществяващи охранителна дейност в Република България [онлайн]. В Сборник научни доклади от XXVI Международна научна конференция за млади учени, 22-23 юни 2017 г., Благоевград, С., ISSN 1314-4669, 301 [посетен на 5 май 2023]. Достъпно на: https://eprints.nbu.bg/id/eprint/4209/1/Statiq_rotated%20%281%29-2-9.pdf
- [18] Виж повече във: Велкова, Л. 2010. Икономическата сигурност на личността – предпоставка за обществена сигурност. В: Динков, Д., съст. Сборник с доклади от Седма международна конференция “Сигурността в югоизточна Европа. Обществена сигурност, непрекъсваемост на бизнеса и лична безопасност”, Кн. 2, София: Полиграфически комплекс „Светлина“.
- [19] World Food Summit, 1996. *Declaration on World Food Security*. Rome [viewed 5 May 2023]. Available from: <https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm> ; FAO, 2006. *Food Security* [online]. Policy Brief, Issue 2, FAO's Agriculture and Development Economics Division, 1 [viewed 5 May 2023]. Available from: https://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Cocept_Note.pdf
- [20] Виж повече за правото на адекватна храна в: Kent, G., 2005. *Freedom from want : the human right to adequate food* [online]. Washington, D.C: Georgetown University Press [viewed 5 May 2023]. Available from: <http://www.oda-alc.org/documentos/1341423652.pdf>
- [21] Nef. *Human...*, 33
- [22] Виж повече в: UNDP. *New Threats...*, 34; Hanlon, Christie. *Freedom...*, 7; FAO. *Food...*, 1; Пудин, К., 2017. Модел за определяне на човешката сигурност. В: Цветков, Цв., и др. (ред. колеж.) Съвременен инструментариум за оценяване на сигурността. Ч. 2, монография на катедра „Национална и регионална сигурност“ и Център за стратегически изследвания в отбраната и сигурността при УНСС, по Договор НИД НИ 1 - 9/2013 г., София: Издателски комплекс - УНСС, ISBN 978-954-644-945-040-41, 110. 109-131; Велкова, Л., 2013. Продоволствена сигурност – проблеми и перспективи. В: Рачев, Г. гл. ред. Списание „Военен журнал“, година 120, бр. 1, София: Министерство на отбраната.
- [23] Виж повече в Сидова, Д., 2022. Човешката сигурност като свързващо звено между националната сигурност, правата на човека и човешкото развитие. Radulov, N. et al. (Int. Ed. Board). VI International Scientific Conference “ConfSec 2022”, Year 6, Issue 1 (8), Publisher: Scientific Technical Union of Mechanical Engineering “Industry-4.0”, Sofia, Bulgaria, ISSN 2603-2945 (Print), ISSN 2603-2953 (Online), 44-47 <http://confsec.eu/sbornik/2022.pdf>